

ПРО МІЖНАРОДНЕ СІМЕЙНЕ ПРАВО ФАХОВО І КОМПЕТЕНТНО

Фурса С. Я. О международном семейном праве профессионально и компетентно.

Fursa S. Ya. On international family law professionally and competently.

Побачила світ ґрунтовна монографія В. Я. Калакура¹ – одне з перших комплексних досліджень, присвячене теоретичному обґрунтуванню особливостей колізійного та уніфікаційного регулювання в міжнародному сімейному праві. Її актуальність і новизна не викликають сумнівів, оскільки глобалізація сучасного світу, динамічні інтеграційні процеси, розширення міжнародних зв'язків України на державному та особистому рівнях об'єктивно ведуть до неухильного збільшення питомої ваги сімейних відносин, які ускладнені іноземним елементом, що, у свою чергу, зумовлює підвищення ролі та значення міжнародного сімейного права як важливої частини міжнародного приватного права. Як зазначає автор у Передньому слові, його праця невіддільна від навчальної дисципліни «Міжнародне сімейне право», започаткованої свого часу в Київському університеті імені Тараса Шевченка класиком української школи міжнародного приватного права, видатним цивілістом Г. К. Матвеевим, від її традицій, успадкованих і примножених професорами В. І. Кисілем та А. С. Довгертом.

У монографії поставлена досить амбітна мета: на основі узагальнення та систематизації напрацювань попередників, аналізу сучасного стану колізійного регулювання сімейних відносин законодавством різних країн та уніфікованих актів міжнародно-правового характеру, теоретичного осмислення досвіду вирішення колізійних проблем у цій сфері повніше розкрити науково-теоретичні засади й провідні тенденції сучасної доктрини міжнародного сімейного права, практики застосування колізійного регулювання сімейних відносин з іноземним елементом як на національному, так і на міжнародно-правовому рівні, опрацювати пропозиції щодо удосконалення законодавства України, її приєднання до актів міжнародно-правового характеру. Відповідно до цієї мети визначено дослідницькі завдання, предмет і об'єкт дослідження, його структуру.

Монографія складається зі вступу, логічно структурованих і системно пов'язаних між собою шести розділів, висновків та обширного списку використаних джерел. Вся вона носить науково-теоретичний характер і побудована на компаративістській методології, солідній джерельній та нормативно-правовій базі, ядро якої склали акти національного законодавства України та інших держав, міжнародно-правові документи, а також матеріали судової практики.

Особливої уваги заслуговує перший розділ «Теоретичні основи колізійно-правового та уніфікаційного регулювання в міжнародному сімейному праві», в якому чітко і переконливо з'ясована сучасна концепція природи та змісту міжнародного сімейного права (МСП) як складової частини міжнародного приватного права (МПрП) та особливості його колізійного й уніфікаційного регулювання. Визначаючи сутність МСП, автор наголошує, що його предметом виступають особисті немайнові та майнові відносини, ускладнені іноземним елементом, які виникають у зв'язку з укладенням або припиненням шлюбу, визнанням його дійсним чи недійсним; колізії щодо особистих і майнових прав та обов'язків подружжя; укладення, змісту, дії та припинення шлюбного договору; встановлення походження дитини, застосування репродуктивних технологій, оспорювання батьківства (материнства); особистих і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, родичів та членів сім'ї; відносини, що виникають у зв'язку з цивільно-правовими аспектами викрадення дітей, влаштування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування (с. 31).

¹ Калакура В. Я. Міжнародне сімейне право: принципи та особливості колізійного і уніфікаційного регулювання / В. Я. Калакура. – К. : Правова єдність, 2017. – 434 с.

Торкаючись загальних принципів міжнародно-правового регулювання сімейних відносин, В. Я. Калакура вибудовує таку ієрархію принципів: загально-правові принципи (принцип верховенства права), загальні засади приватного права (свобода особи, непорушність права власності, свобода договору, судовий захист порушеного права чи інтересів, розумність, справедливість та добросовісність (с. 42)). Окремо він з'ясовує особливе значення колізійних принципів міжнародного приватного права – принципу тісного зв'язку в МСП, його подвійної природи з погляду колізійного характеру міжнародного права; принципу автономії волі (вибір права, що застосовується); принципу застосування більш сприятливого права для слабкої сторони відносин.

До перевірених світовим досвідом шляхів розвитку законодавства в МСП віднесено кодифікацію й уніфікацію правових норм, при цьому звернуто увагу на законодавчу практику інших країн, зокрема Австрії, Болгарії, Італії, Туреччини, Угорщини, Хорватії, її порівняння з кодифікацією українського міжнародного приватного права. Докладно розглянуто значення конвенцій, прийнятих у рамках Гаазької Конференції з МПрП, насамперед «Про право, що застосовується до режиму власності подружжя»; «Про право, що застосовується до аліментних зобов'язань»; «Про визнання та виконання судових рішень щодо аліментних зобов'язань» та ін. Автор виокремив низку загальних проблем МПрП у зазначених конвенціях, а саме: застереження про публічний порядок; визначення сфери застосування колізійних норм національного законодавства; вирішення інтерперсональних та інтерлокальних колізій; взаємодія з іншими конвенціями; порядок вступу конвенцій у силу, ратифікації та дії.

Другий розділ безпосередньо присвячений застосуванню колізійних норм у сфері міжнародних сімейних відносин. Йдеться про основні формули прикріплення колізійних норм, про правову кваліфікацію, про зворотне відсилання та відсилання до права третьої країни, про застосування права країни із множинністю правових систем, про встановлення змісту норм іноземного права і застосування імперативних норм. Окремо розглянута проблема обходу закону (штучна прив'язка).

У третьому розділі досить докладно висвітлено правове регулювання шлюбу та сім'ї в МСП. Тут розглянуті такі питання, як сутність понять «сім'я» та «шлюб» у доктринах і законодавстві України та інших країн, правове регулювання шлюбу, права та обов'язки подружжя, припинення шлюбу та ін.

Четвертий та п'ятий розділи містять аналіз міжнародно-правового регулювання відносин батьків та дітей, порядок визначення дитини, сурогатне материнство, а також цивільно-правові аспекти викрадення дітей. Значне місце відведено правовим засадам влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (міждержавному усиновленню, опіці та піклуванню).

Цілком логічним і виправданим є зосередження в окремому розділі (шостому) цілого комплексу питань, пов'язаних із міжнародно-правовою уніфікацією правового регулювання сімейних відносин у рамках ООН, Європейського Союзу, у міжнародних договорах України про правову допомогу та правові відносини.

У результаті проведеного дослідження В. Я. Калакура сформулював ряд підсумкових положень теоретичного характеру, які охоплюють досить широкий спектр актуальних проблем МСП стосовно гармонізації й уніфікації правових норм сімейних відносин, незважаючи на те, що ця сфера права найменше піддається зближенню та уніфікації на міжнародно-правовому рівні. Можна погодитися з думкою автора про те, що найбільш перспективні напрями гармонізації матеріальних норм сімейного права можуть здійснюватися в межах Європейського Союзу і країн східного партнерства. Велика роль у цій справі належить Комісії з Європейського сімейного права (КЕСП), яка об'єднала науковців різних країн та опрацювала Принципи Європейського сімейного права як певного механізму подальшого узгодження розбіжностей у цій сфері і створення уніфікованих норм.

Ефективною формою уніфікації колізійних норм у галузі сімейного права залишається Гаазька конференція з МПрП та участь України в її діяльності. Перевіреним практикою інструментом узгодження підходів до регулювання сімейних правовідносин виступає інститут міждержавних договорів про правову допомогу.

Заслужують на увагу і висловлені в монографії пропозиції та рекомендації, спрямовані на подальше удосконалення українського законодавства у сфері МСП у контексті його уніфікації та наближення до стандартів правової системи Євросоюзу. Йдеться про зміни до ст. 4 Закону України про МПрП щодо прямого встановлення принципу тісного зв'язку як підґрунтя механізму колізійного регулювання; забезпечення можливості застосування права країни, що є більш сприятливим для слабкої сторони у регулюванні приватних відносин з іноземним елементом. Крім того, автор запропонував свої формулювання частини 6 ст. 1, частини 1 ст. 7, доповнень третьої частини ст. 8, ст. 9 та ін. Закону про МПрП (с. 388 – 390). Не оминув дослідник і ситуації, яка склалася в правовому полі регулювання сімейних відносин у зв'язку з війною РФ проти України, анексією АР Крим, окупацією частини Донбасу.

Високо оцінюючи рецензовану монографію, вважаємо доречним висловити побажання щодо доцільності ширшого висвітлення судової практики при вирішенні спорів у сфері міжнародного сімейного права. Однак це побажання не впливає на загальну оцінку праці.

Таким чином, українське правознавство збагатилося новим ґрунтовним дослідженням В. Я. Калакури, присвяченим теоретичним засадам і практичному досвіду колізійного та уніфікаційного регулювання сімейних правовідносин, ускладнених зарубіжним елементом. Воно матиме важливе значення для подальшого опрацювання теоретико-методологічних засад міжнародного сімейного права, удосконалення відповідного законодавства, для збагачення навчально-методичного комплексу з означеної дисципліни.

** Фурса Світлана Ярославівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*